مجله اقتصادی
شماره‌های ۱۱ و ۱۲، بهمن و اسفند ۱۳۹۸، صفحات ۳۳-۵

بررسی اثر متغیرهای توسعه‌ای بر درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور (با تأکید بر استان لرستان)

صدیقه حسن‌وند
کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی دانشگاه الزهرا (س)
sedigheh_hasanvand@yahoo.com

الهام شاداب‌فر
دکترای اقتصاد دانشگاه الزهرا (س)
Ecoform121@yahoo.com

سهم مالیات از درآمدهای عمومی، هزینه مالیات‌ستانی و ساختار سیستم مالیاتی در میان کشورها متفاوت است. این مهم به تفاوت در شاخص‌های توسعه‌ای چون تولید ناخالص سرانه، ساختار اقتصاد و عوامل خارجی، شفافیت، فرهنگ، ثبات سیاسی، تورم و سطح توسعه کشورها نسبت داده می‌شود. در این مطالعه ابتدا به بررسی شاخص‌های مهم و مؤثر بر درآمدهای مالیاتی استان لرستان پرداخته شده است. رشد درآمدهای مالیاتی استان از ۳۱ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۸.۵ درصد در سال ۱۳۹۷ کاهش یافته و سهم درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم استان به ترتیب ٦٢ و ۳۸ درصد بوده است. همچنین درآمد مالیاتی سرانه استان لرستان در سال ۱۳۹٦ برابر ۱.۹ میلیون ریال است که در مقایسه با سایر استان‌ها بسیار ناچیز است و در رتبه ۲۸ ام قرار دارد. به‌علاوه بررسی میزان عملکرد وصول درآمدهای مالیاتی استان نشان می‌دهد، به طور متوسط طی ۸ سال اخیر (۱۳۹۷-۱۳۹۰) برای دریافت هر ۱۰۰۰ ریال درآمد مالیاتی در استان به میزان ٦٤ ریال هزینه شده است. در ادامه، مدل تأثیر شاخص‌های توسعه بر درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور طی دوره ۱۳۹٤-۱۳۹۰ با استفاده از روش داده‌های ترکیبی (Panel) تخمین زده شده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، افزایش درآمد سرانه بر نسبت مالیات مستقیم به تولید ناخالص داخلی تأثیر منفی، اما بر نسبت مالیات غیرمستقیم به تولید ناخالص داخلی تأثیر مثبت و معناداری دارد. تأثیر نسبت تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به کل اعتبارات بر نسبت مالیات مستقیم، منفی و بر نسبت مالیات غیرمستقیم، مثبت است. همچنین نرخ تورم و بیکاری بر مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم اثر منفی داشته است. جمعیت نیز بر هر دو درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم اثر مثبت دارد. ضریب جینی اثر معناداری بر درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم نداشته است.

واژگان کلیدی: مالیات‌های مستقیم، مالیات‌های غیرمستقیم، شاخص‌های توسعه، روش داده‌های ترکیبی

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

۱. مقدمه

دولت‌ها نقش مهمی در رشد اقتصادی و توسعه کشورها به‌ویژه کشورهای درحال‌توسعه دارند. غالباً دولت‌ها خدمات عمده‌ای از قبیل آموزش، مراقبت‌های پزشکی، تأمین زیرساخت‌های اساسی از قبیل جاده‌ها و نیروگاه‌های برق را فراهم می‌کنند. عرضه خدمات عمومی و تأمین زیرساخت‌ها نیازمند منابع بسیاری است. از آنجایی که اکثر دولت‌ها به درآمدهای مالیاتی برای تأمین منابع مالی وابسته هستند، درآمدهای مالیاتی امکان رشد و توسعه کشورها و عرضه خدمات دولت از طریق تأمین بودجه را فراهم می‌سازند. همان‌طور که درآمدهای مالیاتی ناکافی مشکلات عمده‌ای را در بهبود رشد و توسعه کشورها به وجود می‌آورند (آیزنمن[1] و همکاران، ۲۰۱۵). از این رو، افزایش درآمد مالیاتی چالشی راهبردی برای کشورهای درحال‌توسعه از جمله ایران است. مالیات و نظام مالیاتی نقش مؤثر و بی‌بدیلی در روند توسعه کشور دارد. مالیات به عنوان یکی از ابزارهای هدایت اقتصاد، از طریق تأثیر بر فعالیت بنگاه‌های اقتصادی، می‌تواند در سیاست‌گذاری‌ها نقش کلیدی ایفا کند. بر این اساس دولت با تدوین نظام مالیاتی مناسب می‌تواند بر چگونگی دستیابی به هدف‌های توسعه‌ای تأثیر بگذارد.

تفاوت درآمد مالیاتی کشورها موضوع بحث‌های گسترده در ادبیات مربوطه است. عوامل اصلی علت تفاوت در ساختار مالیاتی، سطح توسعه کشورها است که به طور معمول با شاخص‌هایی مانند، تولید ناخالص داخلی سرانه (GDP)، تخصص یا ساختار اقتصاد (که می‌تواند از طریق ترکیبات بخش‌های مختلف تولید ناخالص داخلی نشان داده شود)، و اشتغال و تورم نشان داده می‌شوند. عوامل دیگر عبارت‌اند از میزان بدهی عمومی، نرخ ارز، سطح سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و سیاست‌های مالی. کارایی دولت و عوامل سازمانی مانند ثبات سیاسی، پاسخگویی و شفافیت، حقوق مدنی و سیاسی نیز عوامل تعیین‌کننده درآمد مالیاتی هستند.

طی چند دهه اخیر، بروز مشکلات فرهنگی، مشکلات قوانین مالیاتی و مشکلات اجرایی در نظام مالیاتی کشورها، بروز هرگونه بی‌اعتمادی افراد به دولت و عدم ثبات سیاسی جامعه، موجبات

1. Aizenman (2015)

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

کاهش بهره‌وری نظام مالیاتی و افزایش هزینه در وصول مالیات‌ها باعث شده تا به نهادهای دخیل در تسهیل وصول درآمدهای مالیاتی توجه ویژه‌ای شود (تانزی[1]، ۱۹۸۸).

در ادامه ضمن مرور ادبیات موضوع به بررسی وضعیت مالیات‌ستانی در استان لرستان و سپس، به برآورد مدل و تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته و درنهایت نتیجه‌گیری و پیشنهادهای تحقیق بیان شده است.

۲. پیشینه

۲-۱. مطالعات داخلی و خارجی

تورگلر[2] (۲۰۱۲) در مطالعه ای با عنوان «روحیه مالیاتی، توسعه اروپا و اروپای شرقی» به بررسی عوامل تعیین کننده تلاش مالیاتی برای ۲۶ اقتصاد اروپایی طی دوره زمانی ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰ پرداخت. متغیرهای تلاش مالیاتی شامل نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، FDI، تجارت آزاد، بیکاری، بدهی دولت و عدم تمرکز مالی و سایر شاخص‌ها مانند جمعیت و تورم در این مطالعه بررسی شده است. نتیجه این مطالعه نشان داد که عدم تمرکز درآمدهای دولت در کوتاه‌مدت بر درآمد مالیاتی اثر مثبت دارد، در حالی که بیکاری، بحران‌های مالی و عدم تمرکز هزینه، بر وصول مالیات اثر منفی داشته است. نتایج بلندمدت این بررسی نشان داد که نسبت جمعیت به نیروی کار ارتباط معکوس با درآمد مالیاتی دارد.

گرایی‌نژاد و چپردار (۱۳۹۱) در مطالعه «بررسی عوامل مؤثر بر درآمدهای مالیاتی در ایران» با استفاده از داده‌های سری زمانی اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر نسبت مالیات‌ها به تولید ناخالص داخلی را به عنوان شاخص مقبول در مطالعات جهانی، طی دوره ۱۳۸۷-۱۳۵۷ بررسی کرده‌اند. اندازه بخش کشاورزی به عنوان مهم‌ترین بخش استفاده‌کننده از معافیت‌های مالیاتی به همراه عوامل مؤثر دیگر همچون میزان وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی، عوامل فرهنگی، حجم اقتصاد زیرزمینی و وضعیت توزیع درآمدها در این مطالعه مورد توجه قرار گرفته‌اند. نتایج نشان داد که گسترش درآمدهای نفتی و سهم بخش کشاورزی با میزان وصول مالیات‌ها به تولید ناخالص داخلی، رابطه معکوس و با عوامل انگیزشی سازمانی، رابطه مستقیم دارند.

1. Tanzi (1988)
2. Torgler (2012)

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

ابونوری و زیوری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی و توزیع درآمد» با استفاده از روش OLS و GMM به این نتایج دست یافتند که افزایش درآمدهای مالیاتی رابطه مستقیم و مثبت با رشد اقتصادی دارد و با افزایش درآمدهای مالیاتی ضریب جینی افزایش می‌یابد.

کریمی و دورباش (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بر توزیع درآمد» در دوره زمانی ۱۳۹۴-۱۳۸۵ با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته به این نتیجه دست یافتند که مالیات‌های مستقیم با ضریب جینی رابطه مثبت و مالیات‌های غیرمستقیم با ضریب جینی رابطه منفی دارد. از سوی دیگر، تولید ناخالص داخلی اثری منفی و معنادار بر نابرابری درآمد دارد و همچنین اثر شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی بر توزیع درآمد، مثبت و معنادار است.

۲-۲. بررسی سیاست‌های مالیاتی در کشورهای تحریم شده

در بسیاری موارد، کشورهایی که مورد تحریم قرار می‌گیرند با مشکلات اقتصادی و اجتماعی فراوانی از جمله کمبود منابع مالی مواجه می‌شوند. در این بین کشورهای تحریم‌شده برای بازگرداندن ظرفیت تجارت خارجی، تأمین منابع مالی دولت، تحریک تولید ناخالص داخلی و ثبات اقتصادی، اصلاحات اقتصادی را به کار می‌گیرند. در این قسمت دو کشور کوبا و روسیه بررسی می‌شود.

الف) کوبا

با اعمال تحریم‌های ایالت متحده آمریکا و با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و در پی آن از دست دادن کمک‌های آن‌ها، دولت کوبا با محدودیت‌های فراوانی روبه‌رو شد. بخشی از اقدامات ریاضتی دولت کوبا جهت اصلاحات اقتصادی، کاهش هزینه‌های دولت و بهبود مدیریت مالی بود، به طوری که شدیدترین کاهش‌ها در شرکت‌های دولتی، هزینه‌های دفاعی و سرمایه‌گذاری دولت صورت گرفت. این اقدامات شامل:

- روی آوردن به سرمایه‌گذاران خارجی برای بازسازی زیرساخت‌های اقتصادی؛
- هزینه‌های دفاعی دولت به یک سوم در طی سال‌های ۱۹۹۹ تا ۱۹۸۰ کاهش یافت؛
- افزایش شفافیت در برنامه‌های دولت؛
- مالیات مستقیم که از سال ۱۹۶۷ لغو شده بود، دوباره در سال ۱۹۹۴ بازگردانده شد؛

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

- برای کمک به کمبود منابع مالی به علت تحریم‌ها و از دست دادن حمایت‌های اتحاد جماهیر شوروی، قانون سیستم مالیات عمومی از سال ۱۹۹۴ تنظیم شد؛
- مالیات‌های جدید، عوارض‌ها و افزایش قیمت کالاهای غیرضروری باعث بهبود حساب سرمایه دولت شد و به کاهش نقدینگی بیش از حد در اقتصاد کمک کرد؛
- علاوه بر مالیات و عوارض جدید، دولت کوبا در سال ۱۹۹۴، قیمت‌هایی را بر خدماتی که قبلاً رایگان ارائه می‌شد وضع کرد (از قبیل وعده‌های غذایی و مکمل‌های ویتامینی در مدارس و وضع مالیات بر دخانیات و مشروبات الکلی)؛
- از سال ۱۹۹۶ افراد خود اشتغال ملزم به پرداخت مالیات بر درآمد شدند؛
- دولت در سال ۱۹۹۷، اجرای مقررات مالیاتی را افزایش داد؛
- در سال ۱۹۹۷، با ایجاد منبع جدید درآمد مالیاتی، قانون مالیات بر اجاره اموال و مستغلات وضع شد.

ب) روسیه

تحریم‌های اعمال‌شده علیه روسیه در سال ۲۰۱۴ هم‌زمان با شوک در بازار نفتی بود. تحریم‌ها و سقوط قیمت نفت تأثیر بیش از حدی بر نرخ ارز (روبل) گذاشت و نسبت به قبل از بحران حدود ۲ برابر کاهش یافت. در سال ۲۰۱۴ در میان بحران اوکراین، ایالت متحده و اتحادیه اروپا برای اعمال فشار اقتصادی بر روسیه تحریم‌هایی را علیه این کشور اعمال کردند. در همین زمان یک شوک نفتی در بازار نفت رخ داد؛ بنابراین اقتصاد روسیه از یک طرف به قیمت نفت بسیار وابسته بود و از طرف دیگر محدودیت‌های خارجی آمریکا و اتحادیه اروپا اعمال می‌شد. در نتیجه تحریم‌های روسیه با شوک‌های نفتی تقویت شد که به نوبه خود همه کشورهای تولیدکننده نفت را تحت تأثیر قرار داد.

تفاوت میزان اثرگذاری این دو شوک در درآمدهای مالی روسیه زیاد است. با اینکه کاهش قیمت نفت در سال ۲۰۱۷-۲۰۱۶ باعث کاهش ۱۹ تا ۲۰ درصدی درآمدها می‌شود، اما تحریم‌ها این درآمدها را به طور ناچیزی کاهش می‌دهد (در حدود ۱ تا ۲ درصد). اثر هم‌زمان تحریم‌ها و شوک نفتی بر اقتصاد روسیه، مشکل ارزیابی نامناسب از اثر دخالت سیاست خارجی روی اقتصادش را ایجاد می‌کند.

وضعیت فعلی اقتصاد روسیه که اخیراً دچار شوک‌های خارجی شده است، هم به عوامل خارجی و هم به مشکلات داخلی طولانی مدت از جمله فقدان بازار رقابتی، سطح پایین

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

سرمایه‌گذاری، عدم وجود نوآوری و وابستگی بیش از حد به منابع طبیعی ارتباط دارد. از جمله راهکارهای ارائه شده برای حل این معضلات در روسیه، صرف مخارج دولتی برای پروژه‌های بزرگ زیرساختی، سقف ۸ درصد سود وام رهنی برای حمایت از بازار مسکن، بالا بردن سن بازنشستگی، کاهش کارمندان دولتی و افزایش نرخ مالیات بر ارزش افزوده از ۱۸ درصد به ۲۰ درصد بودند.

۳. تعریف مالیات

درآمد مالیاتی یکی از مهم‌ترین مسائل توسعه اقتصادی است. دریافت مالیات محدودیت‌های خاص خود را دارد، اما با این همه اندازه آن نسبت به سایر روش‌های تأمین مالی دولت مثل چاپ پول، قرض گرفتن یا دریافت مستقیم قیمت خدمات دولت از مصرف‌کنندگان بیشتر است. اگرچه دولت‌ها هر چهار روش مذکور را به کار می‌گیرند، اما سهم مالیات بسیار بالاتر است. مالیات به عنوان یک بار پولی تحمیل‌شده بر شهروندان و سازمان‌ها تعریف شده است. مالیات به‌جای کسی پرداخت نمی‌شود بلکه پرداختی اجباری است که در پیکره کشور وضع می‌شود. مالیات‌ها می‌توانند در دو گروه مستقیم و غیرمستقیم طبقه‌بندی شوند. در یک طبقه‌بندی، اگر بار مالیات به پرداخت‌کننده مالیات منتقل شود، از نوع مالیات مستقیم است و اگر وقوع مالیاتی یا تعلق مالیات بتواند به دیگران منتقل شود، مالیات غیرمستقیم است (کریمی موغاری و همکاران، ۱۳۹۷).

٤. مالیات در استان لرستان

در نمودار (۱) روند مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم استان لرستان در طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ نشان داده شده است.

جدول ۱. وضعیت مالیات‌های استان لرستان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۰ (میلیون ریال و درصد)

شرح	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
مالیات مستقیم	۱۰۶۷۱۶۶	۱۱۸۸۶۶۱	۱۳۱۲۱۶۸	۱۶۳۸۹۳۸	۱۹۰۶۳۲۷	۲۰۵۹۲۲۳	۲۰۹۸۰۱۱	۲۲۷۲۰۰۰
سهم مالیات مستقیم	۸۹	۸۱	۶۸	۷۱	۷۰	۶۸	۶۲	۶۲
مالیات غیرمستقیم	۱۳۶۳۷۷	۲۷۶۷۵۵	۶۰۶۷۱۰	۶۵۶۲۱۲	۸۰۶۲۰۶	۹۸۰۳۷۶	۱۲۷۹۳۱۳	۱۳۹۳۰۰۰
سهم مالیات غیرمستقیم	۱۱	۱۹	۳۲	۲۹	۳۰	۳۲	۳۸	۳۸
کل مالیات‌ها	۱۲۰۳۵۴۳	۱۴۶۵۴۱۶	۱۹۱۸۸۷۸	۲۲۹۵۱۵۰	۲۷۱۲۵۳۳	۳۰۳۹۵۹۹	۳۳۷۷۳۲۴	۳۶۶۵۰۰۰
رشد درآمدهای مالیاتی کل	-	۲۲	۳۱	۱۹.۶	۱۸	۱۲	۱۱	۸.۵

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

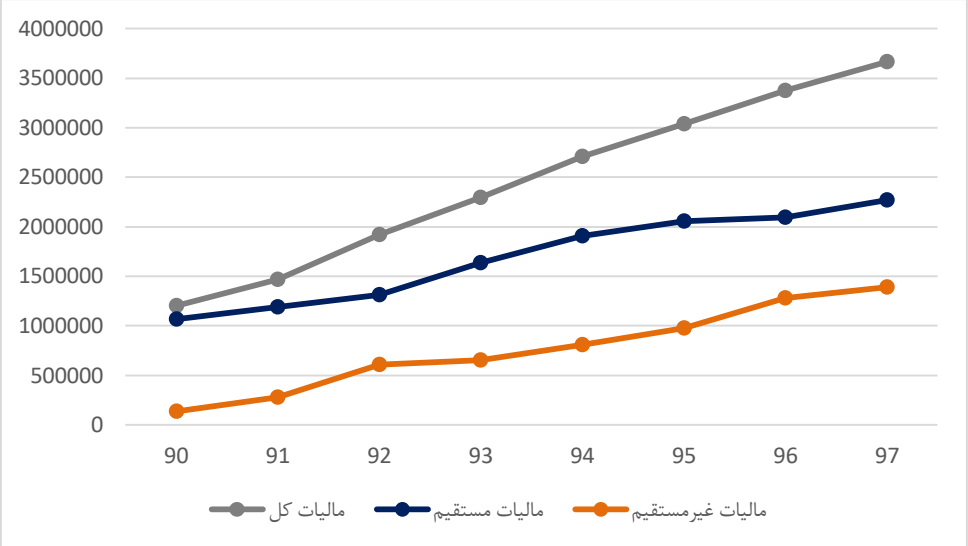

مأخذ: سالنامه آماری

نمودار ۱. روند مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم در استان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۰

سهم مالیات‌های غیرمستقیم در استان در سال ۱۳۹۲ افزایش چشمگیری داشته است و از ۱۹ درصد به ۳۲ درصد و در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ این سهم به ۳۸ درصد رسیده است. از سال ۱۳۹۳ رشد درآمدهای مالیاتی کل در حال کاهش بوده، به طوری که در سال ۱۳۹۷ به پایین‌ترین حد خود یعنی ۸.۵ درصد رسیده است. بیشترین رشد در طی این مدت در سال ۱۳۹۲ با ۳۱ درصد بوده است که در همین سال سهم مالیات‌های غیرمستقیم نیز افزایش قابل توجهی داشته است.

٤-۱. هزینه وصول درآمدهای مالیاتی استان لرستان

امروزه سازمان‌های بخش دولتی با چالش‌های بسیاری روبه‌رو هستند و باید به صورت مستمر به دنبال راه‌های افزایش کارایی و کاهش هزینه‌های خود باشند. این سازمان‌ها در تلاشند تا هرچه بیشتر شهروندمدار و پاسخگو باشند و خدمات بهتری با هزینه پایین‌تری ارائه کنند تا اعتماد عمومی را جلب کنند. از این رو موضوع مدیریت عملکرد در این سازمان‌ها اهمیت فراوانی دارد. موضوع عملکرد در بخش دولتی، مفهومی مبهم است که ممکن است برداشت‌های متفاوتی را در پی داشته باشد، اما درنهایت همگی به دنبال عملکرد بهتر هستند.

با توجه به اینکه وظیفه اصلی ادارات کل امور مالیاتی استان‌ها وصول درآمدهای مالیاتی است و انجام این وظیفه هزینه‌های اجرایی را برای این اداره کل به وجود می‌آورد، لذا هزینه وصول درآمدها به کلیه هزینه‌های مربوط به «حقوق و دستمزد کادر مالیاتی و سایر هزینه‌های جاری مربوط

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

به دریافت درآمدهای مالیاتی» اطلاق می‌شود. در این زمینه برای بررسی دقیق‌تر لازم است آن بخش از دارایی‌های ثابت نظیر ارزش ساختمان و املاک یا اجاره آن‌ها، تجهیزات و وسائط نقلیه، ماشین‌آلات و سایر هزینه‌های بالاسری را که به نحوی به این اداره کل امور مربوط می‌شود در نظر گرفت؛ اما به عنوان یک تعریف ساده هزینه‌های جاری اداره کل امور مالیاتی استان را به عنوان هزینه‌های وصول درآمدهای مالیاتی می‌توان تلقی کرد.

برای سنجش عملکرد ادارات مالیاتی روش‌های مختلفی شناسایی شده است. در اینجا از نسبت هزینه‌های جاری اداره کل مالیاتی استان به درآمدهای محقق‌شده مالیاتی استان به عنوان کارایی و عملکرد دستگاه مالیاتی استفاده شده است. همان‌طور که در جدول (۲) دیده می‌شود، هزینه وصول هر ۱۰۰۰ ریال درآمد مالیاتی استان در لرستان از ۴۵ ریال در سال ۱۳۹۰ به ۸۴ ریال در سال ۱۳۹۷ رسیده است. نرخ رشد درآمدهای مالیاتی طی سال‌های مورد بررسی برابر ۲۰۴ درصد بوده، در حالی که رشد هزینه‌های جاری دستگاه برابر ۴۶۳ درصد بوده است. به بیانی در طی این سال‌ها شاهد کاهش کارایی مالیاتی در استان هستیم. به طور متوسط هزینه وصول درآمدهای مالیاتی از سال ۱۳۹۱ به بعد در حال افزایش بوده به طوری که سال ۱۳۹۶ با ۹۰ ریال بیشترین رقم هزینه وصول را داشته است که البته در سال ۱۳۹۷ شاهد کاهش هزینه‌های جاری نسبت به درآمدهای مالیاتی بوده‌ایم و به عبارتی سازمان مالیاتی استان در این سال نسبت به سال قبل کارایی بالاتری داشته است.

جدول ۲. هزینه وصول درآمدهای مالیاتی استان لرستان

سال	عملکرد هزینه جاری (میلیون ریال)	عملکرد درآمدهای مالیاتی (میلیون ریال)	هزینه وصول درآمدهای مالیاتی به ازای هر ۱۰۰۰ ریال درآمد (ریال)
۱۳۹۰	۵۴۶۶۵	۱۲۰۳۵۴۳	۴۵
۱۳۹۱	۵۶۹۸۸	۱۴۶۵۴۱۶	۳۹
۱۳۹۲	۹۶۸۲۲	۱۹۱۸۸۷۸	۵۰
۱۳۹۳	۱۶۴۲۳۵	۲۲۹۵۱۵۰	۷۱
۱۳۹۴	۱۶۷۱۶۴	۲۷۱۲۵۳۳	۶۲
۱۳۹۵	۲۰۶۶۹۰	۳۰۳۹۵۹۹	۶۸
۱۳۹۶	۳۰۵۳۸۱	۳۳۷۷۳۲۴	۹۰
۱۳۹۷	۳۰۷۶۹۳	۳۶۶۵۰۰۰	۸۴
میانگین	۱۶۹۹۵۵	۲۴۵۹۶۸۰	۶۳.۶

مأخذ: اداره کل مالیاتی استان

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

٤-۲. سرانه درآمدهای مالیاتی

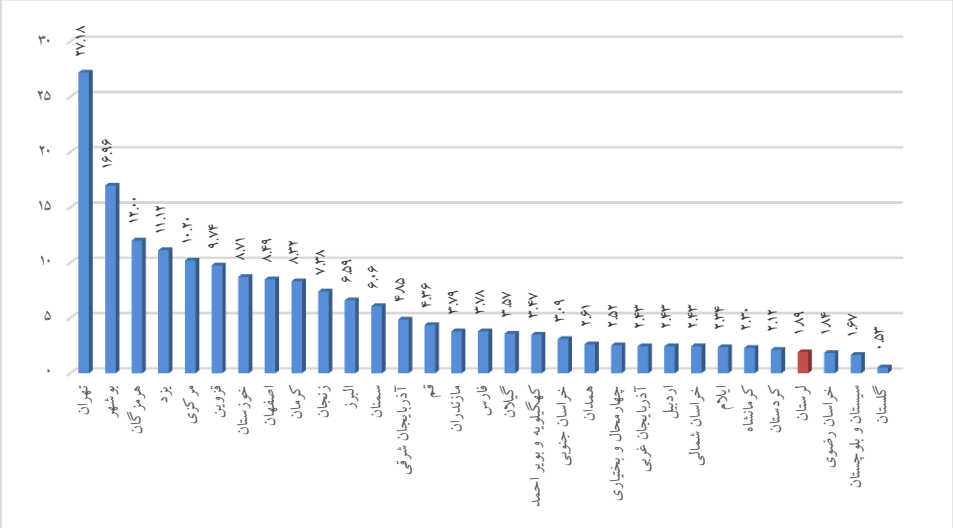

نمودار ۲. سرانه درآمدهای مالیاتی استان‌ها در سال ۱۳۹٦- میلیون ریال

در نمودار (۲) مشخص است که درآمد مالیاتی سرانه استان لرستان در سال ۱۳۹۶ برابر ۱.۹ میلیون ریال است که در مقابل سایر استان‌ها بسیار ناچیز است و در رتبه ۲۸ قرار دارد. بالاترین سرانه درآمد مالیاتی مربوط به استان تهران با ۲۷.۲ میلیون ریال و کمترین سرانه مربوط به استان گلستان با ۰.۵۳ میلیون ریال است.

۵. عوامل مؤثر بر درآمدهای مالیاتی

سطح وصول مالیات‌های دریافتی به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی در میان کشورهای درحال‌توسعه تا حدود قابل ملاحظه‌ای متغیر است. در طول دهه‌های اخیر، این سطوح توجه اقتصاددانان را به خود جلب کرده است. علت تغییرات این سطوح را می‌توان به عوامل تعیین‌کننده مربوط به سیاست‌های مالیاتی از جمله: عوامل ساختاری (درآمد سرانه، بیکاری، تورم، درجه باز بودن اقتصاد، میزان وابستگی به درآمدهای سریع مانند کمک‌های بین‌المللی، منابع مالی طبیعی مانند نفت و گاز و سهم مالیات مستقیم و غیرمستقیم، توزیع درآمد)، سطح توسعه اقتصادی، بخش غیرکشاورزی و شهرنشینی نسبت داد که به برخی از آن‌ها پرداخته می‌شود:

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

۵-۱. توزیع درآمد و درآمدهای مالیاتی

اثر مالیات بر توزیع درآمد به نوع سیستم مالیاتی وضع‌شده در اقتصاد از لحاظ مستقیم و غیرمستقیم بودن مالیات ها بستگی دارد. در اغلب کشورها مالیات مستقیم شامل مالیات بر درآمد اشخاص، ثروت و شرکت‌ها است و مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی به صورت نرخ‌های تصاعدی بر درآمد مؤثر پس از سطوح معاف‌شده معین اعمال می‌شود (سیفی‌پور و رضایی، ۱۳۹۰). در صورت نبود فرار مالیاتی، این نوع مالیات با هدف توزیع مجدد درآمد است و با اصل توان پرداخت مطابقت دارد. مالیات بر ثروت، نسبت به ثروت تجمعی افراد اعمال می‌شود و وجه تصاعدی مالیات‌ها را به‌ویژه در گروه‌های درآمدی بالا افزایش می‌دهد؛ لذا مالیات بر ثروت خالص همراه با مالیات بر درآمد موجب توزیع بهتر مالیات‌ها با توجه به توان پرداخت افراد می‌شود. علاوه بر این مالیات بر ثروت خالص از طریق توزیع مجدد ثروت، جلوگیری از تصاعدی شدن آن و تشویق استفاده مؤثر از دارایی‌ها، به صورت ابزار مفیدی با هدف انجام اصلاحات اقتصادی و اجتماعی می‌تواند به کار رود. مالیات‌ها به لحاظ داشتن نقش تعدیل‌کنندگی در اقتصاد، از ابزارهای مهم سیاست‌گذاری دولت در جهت بهبود توزیع درآمد به شمار می‌روند؛ زیرا انواع مالیات‌ها دارای اثر درآمدی بوده و به نحوی در چگونگی توزیع درآمد تأثیرگذارند. برای مثال، مالیات‌های تنازلی می‌توانند آثار نامناسب، مالیات‌های تناسبی بی‌اثر و مالیات‌های تصاعدی آثار مطلوبی بر توزیع درآمد داشته باشند (صباحی و همکاران، ۱۳۸۹).

مالیات‌های مستقیم و به خصوص مالیات بر ثروت به دلیل برخورداری از سیستم‌های تصاعدی در پرداخت اثر مثبتی بر کاهش نابرابری دارند، در حالی که مالیات‌های غیرمستقیم اغلب طبیعت تنازلی داشته و به همین دلیل بار این مالیات بیشتر بر دوش افراد کم‌درآمد است؛ همچنین بسته به اینکه در کسب درآمد مالیاتی، دولت بیشتر از کدام پایه مالیاتی و کدام روش کسب مالیات (مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم) استفاده کرده باشد، اثر مالیات بر نابرابری توزیع درآمد متفاوت است. چنانچه مبنای مالیات، درآمد واقعی افراد در کنار درآمد جاری آن‌ها باشد، در این صورت این مالیات به‌خوبی می‌تواند نقش تثبیت‌کننده و تأثیر مثبت بر توزیع درآمد داشته باشد (دهمرده و همکاران، ۱۳۸۹).

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

مسئله مهم در خصوص کارایی مالیاتی این است که اقدام دولت برای کسب درآمد مالیاتی، اثرات و عوارض جانبی به همراه دارد و برای همین، مالیات‌ها باید به‌گونه‌ای وضع شوند که کمترین اثرات اختلالی و تغییر رفتار عاملین اقتصادی را در سیستم اقتصادی بر جای گذارند (هژبر کیانی و همکاران، ۱۳۸۸). از دیدگاه توزیع درآمد، یک راه ساده برای افزایش کارایی مالیات‌های غیرمستقیم آن است که نرخ‌های متفاوت مالیات بر روی کالاهای مورد مصرف افراد کم‌درآمد و پردرآمد تعیین شود. به عنوان مثال در سیستم مالیات بر ارزش افزوده می‌توان نرخ مالیات کالاهایی مثل مواد غذایی را که بخش بزرگی از درآمد خانوارهای کم‌درآمد را به خود اختصاص می‌دهد، حذف و یا کاهش داد و نرخ مالیات کالاهای لوکس که بیشتر توسط افراد پردرآمد مصرف می‌شود را افزایش داد (سیفی‌پور و رضایی، ۱۳۹۰). همچنین هنگامی که از درآمدهای مالیاتی برای هزینه‌های عمرانی بیشتر از هزینه‌های جاری استفاده شود، موجبات بهتر شدن وضعیت توزیع درآمد را فراهم می‌آورد. در غیر این صورت با مصرف هرچه بیشتر درآمدهای مالیاتی بر روی هزینه‌های جاری مصرفی، ممکن است به دلیل افزایش نرخ‌های تورمی، الزاماً بهبود توزیع درآمد حاصل نشود.

مطالعات بانک جهانی و برخی دیگر از محققان بر این موضوع تأکید می‌کند که بیشترین نابرابری توزیع درآمد مربوط به کشورهایی است که از نظر توسعه اقتصادی در حال صنعتی شدن هستند. به عبارتی کشورهای با درآمد متوسط، به‌شدت تحت تأثیر نابرابری توزیع درآمد هستند. به نظر می‌رسد توسعه اقتصادی در ابتدا به صورت موقت سبب افزایش نابرابری می‌شود و سپس با افزایش سهم درآمد نیروی کار، به‌تدریج نابرابری در اقتصاد کاهش می‌یابد. مطالعات کوزنتس پایه‌گذار بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر توزیع درآمد است. نتایج وی نشان می‌دهد که در مراحل اولیه رشد اقتصادی، توزیع درآمد نابرابر است و در بلندمدت با ادامه رشد اقتصادی این نابرابری کمتر می‌شود. دولت‌ها با هزینه‌های مختلف می‌توانند بر اختلاف گروه‌های درآمدی دامن بزنند و یا با درآمدهای خود در قالب مالیات‌ها و یا پرداخت‌های انتقالی بر توزیع درآمد تأثیر بگذارند (سازمان مالیاتی کشور، ۱۳۹۴).

همچنین در بسیاری از مطالعات، علامت همبستگی درآمدهای مالیاتی و توزیع درآمد به دوره زمانی و نمونه‌های محلی مورد بررسی بستگی دارد. به عنوان مثال در مطالعه‌ای بین کشورهای ایران و OECD به این نتایج دست یافته‌اند که با افزایش درآمدهای مالیاتی در این کشورها ضریب جینی

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

افزایش می‌یابد و درنتیجه نابرابری درآمد بیشتر می‌شود (ابونوری و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین مقایسه بین کشورهای توسعه‌یافته و درحال‌توسعه نشان داده است هرگونه بهبود در سیستم مالی در کشورهای با درآمد بالا منجر به کاهش در نابرابری می‌شود. در حالی که در کشورهای با درآمد متوسط، توسعه مالی نابرابری توزیع درآمد را تشدید می‌کند (دهریفی، ۲۰۱۳). در مطالعه دیگری نشان داده شده هرچقدر در اقتصادی بانک مرکزی مستقل‌تری وجود داشته باشد، همبستگی بین تورم، نابرابری و درآمدهای مالیاتی کمتر می‌شود (بیندر، ۲۰۱۹).

با توجه به مطالعات تجربی، اثر مالیات‌ها بر نابرابری درآمد در کشورها به‌خصوص در کشورهای درحال‌توسعه، به دوره زمانی و شرایط سیاسی و اقتصادی آن منطقه بستگی دارد. نمودار (۳) ضریب جینی استان لرستان در طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ را نشان می‌دهد.

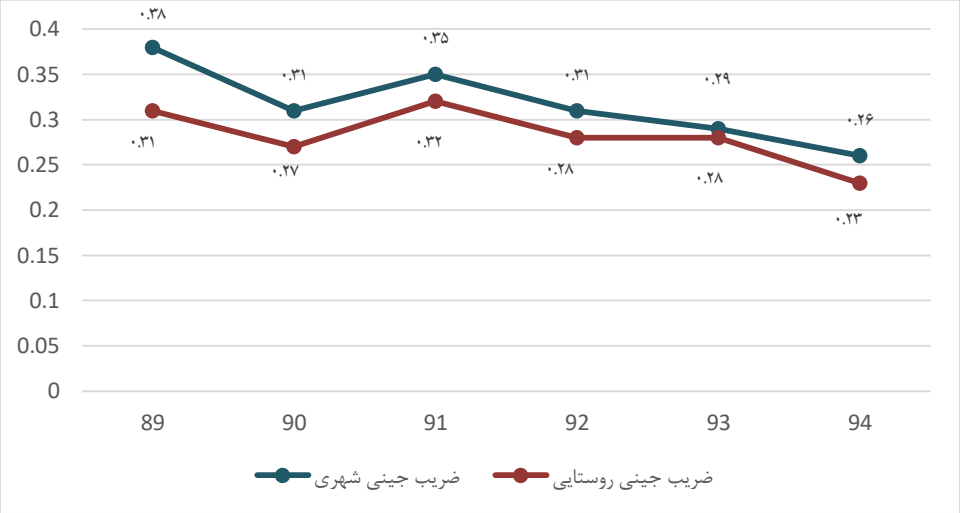

نمودار ۳. ضریب جینی نقاط شهری و روستایی استان لرستان طی دوره ۱۳۹۴-۱۳۸۹

طی سال‌های مذکور، بیشترین میزان نابرابری بر اساس ضریب جینی مناطق شهری در سال ۱۳۹۱ و برابر ۰.۳۲ و در مناطق روستایی در سال ۱۳۸۹ و برابر ۰.۳۸ بوده است. اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها در دی ماه ۱۳۸۹ تا حدودی موجب کاهش نابرابری در سال ۱۳۹۰ شد، اما در سال‌های ۱۳۹۱ مجدداً افزایش و سپس روند کاهشی داشته است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

۵-۲. تورم و درآمدهای مالیاتی

تأثیر تورم بر درآمدهای مالیاتی معروف به اثر تورمی تانزی، به‌خصوص در کشورهای درحال‌توسعه (که در آن‌ها مالیات‌ها اهمیت ویژه‌ای دارد و نظام مالیات بر درآمد تصاعدی کارایی لازم را ندارد) احتمالاً منفی است. همچنین وجود تأخیر در وصول درآمدهای مالیاتی سبب می‌شود در موقعیت تورمی، زیان‌هایی متوجه دولت شود که مستقیماً از نرخ تورم، میزان تأخیر در وصول و سطح اولیه مالیات ناشی می‌شود. هرچه تأخیر وصول مالیاتی طولانی‌تر باشد، کاهش درصد نسبت مالیات قبل از تورم بیشتر خواهد بود. نظام مالیاتی در کشورهایی که متوسط تأخیر در وصول مالیاتی آن‌ها طولانی‌تر و در همان حال نرخ تورم و سطح اولیه مالیات بالا باشد، مقدار زیان درآمدی ناشی از عدم پرداخت مالیات از سوی مؤدیان مالیاتی نیز افزایش می‌یابد.

در آغاز دهه ۹۰، اعمال تحریم‌های نفتی، تجاری و بانکی با توجه به افزایش وابستگی ایران به واردات در کنار رشد هزینه‌های جاری با اجرای طرح‌هایی مانند مسکن مهر و اعطای یارانه‌های نقدی باعث شد که آسیب‌پذیری اقتصاد افزایش یابد و وضعیت اقتصاد در شرایط رکود تورمی قرار گیرد. در سال‌های اخیر، اثرگذاری چند عامل باعث شد سطح تورم روند صعودی داشته باشد. جهش نرخ ارز در سال ۱۳۹۱ منجر به افزایش شدید تورم شد؛ همچنین افزایش قیمت کالاهای وارداتی به موجب تحریم‌های اقتصادی و افزایش نرخ ارز، به طور مستقیم و غیرمستقیم موجب افزایش سطح قیمت‌ها شد.

نمودار (۴) و (۵) تورم استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ را نشان می‌دهد.

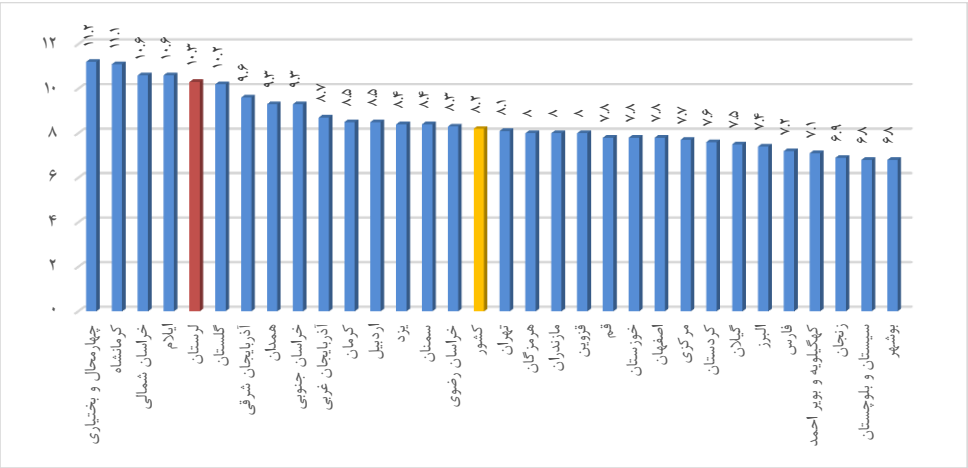

نمودار ٤. نرخ تورم ۱۲ ماهه استان‌ها در سال ۱۳۹٦

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

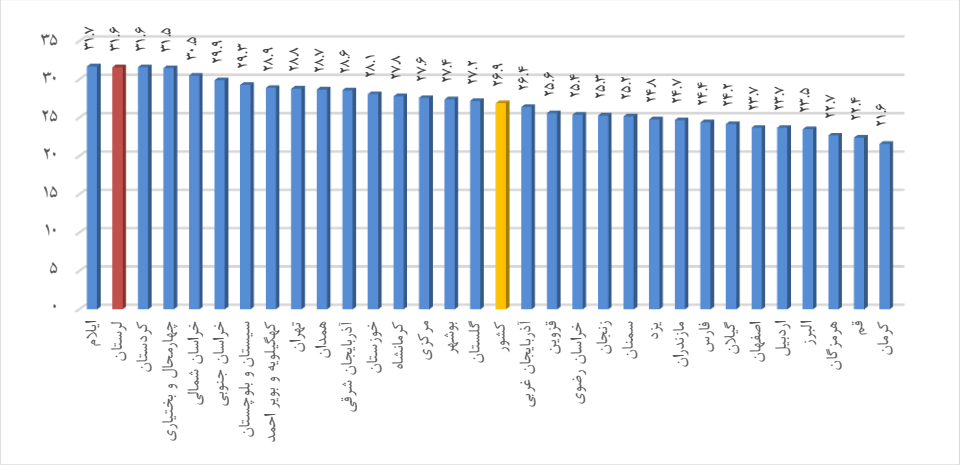

نمودار ۵. نرخ تورم ۱۲ ماهه استان‌ها در سال ۱۳۹۷

همان‌طور که از نمودارها پیدا است، استان لرستان در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ جزء استان‌های با تورم بالا بوده است. در سال ۱۳۹۶ رتبه پنجم و در سال ۱۳۹۷ رتبه دوم را داشته است.

۵-۳. اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای و درآمدهای مالیاتی

پرداخت به‌موقع مالیات در اجرای طرح‌های عمرانی و رفاهی در کشور نقش مهمی دارد و جذب درآمدهای مالیاتی دولت، راهکاری برای افزایش و حفظ ذخایر نفتی در کشور و کاهش اتکا به اقتصاد تک‌محصولی نفت است. دولت با توزیع متوازن درآمدهای مالیاتی و ثروت‌های ملی بر اساس عدالت می‌تواند نقش ارزنده‌ای در پیمودن موفقیت‌آمیز مسیر توسعه‌یافتگی داشته باشد. هر اندازه که دولت در وصول و تحقق میزان درآمد مصوب موفق باشد به همان اندازه نیز در سطح کشور، برای توسعه زیرساخت‌ها اعتبارات عمرانی بیشتری تخصیص داده می‌شود. هرچقدر مردم بیشتر با اقدامات و خدمات درآمدهای مالیاتی آشنا شوند، همکاری و مشارکت بیشتری در پرداخت به‌موقع مالیات خواهند داشت. مالیات‌ها پایدارترین و باثبات‌ترین منابع درآمدی دولت‌ها هستند و پرداخت مالیات از مهم‌ترین عوامل رشد جامعه محسوب می‌شود و موجبات رونق اقتصادی، تحقق عدالت اجتماعی، افزایش خدمات و عمران و آبادانی کشور را فراهم می‌آورد. از این رو ارتقای روزافزون نظام مالیاتی و همگام ساختن آن با دانش روز، نقش انکارناپذیری در توسعه اقتصادی کشور دارد.

درواقع افزایش هزینه‌های جاری با نرخی بیش از افزایش درآمد دولت از طریق کاهش اعتبارات عمرانی جبران می‌شود. به هر حال کل مخارج دولت به دو قسمت هزینه‌های جاری (GC)

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

و هزینه‌های عمرانی (GI) تقسیم می‌شود. با توجه به اینکه بودجه جاری که شامل کمک‌های دولت و نیز یارانه‌ها در نظر گرفته شده، تابعی از سیاست‌های دولت در این مورد است، مقدار (GI) یا بودجه عمرانی دولت تابعی از (GC) بودجه جاری است. بودجه جاری نیز تابعی از سیاست‌های اجتماعی دولت است که برای حفظ حداقل مصرف خانوارها و کمک به بیکاران و نیز توسعه متناسب خدمات عمومی، آموزشی و بهداشتی افزایش می‌یابد.

همان‌طور که میزان درآمدهای مالیاتی دولت موجب تحقق یا عدم تحقق اعتبارات عمرانی می‌شود، هزینه‌های عمرانی نیز موجب تحرک برخی از صنایع و بخش‌ها و درنتیجه افزایش درآمدهای دولت از طریق مالیات بر واردات و صادرات و مالیات بر درآمد شرکت‌ها می‌شود.

نمودارهای (۶) و (۷) میزان اعتبارات عمرانی استان‌ها و نسبت اعتبارات عمرانی به کل اعتبارات را نشان می‌دهند.

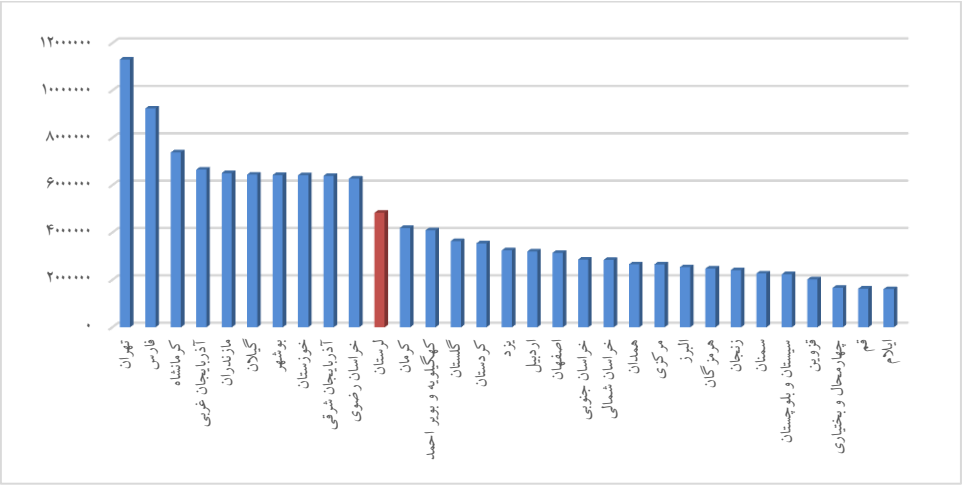

نمودار ٦. میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان‌ها در سال ۱۳۹٦

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

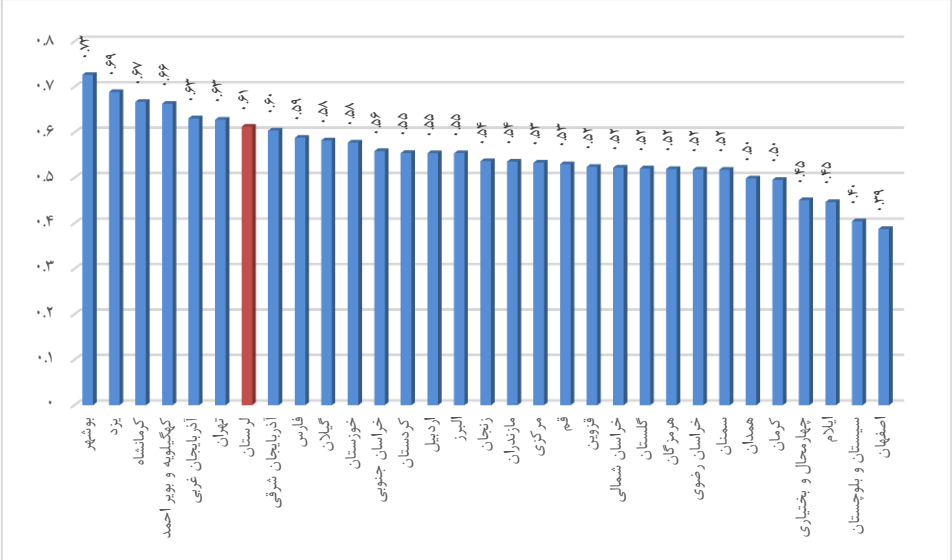

نمودار ۷. نسبت اعتبارات تملک سرمایه‌ای استان‌ها به کل اعتبارات استان در سال ۱۳۹۶

استان لرستان با میزان اعتبارات عمرانی ۷۸۹۴ میلیارد ریال در جایگاه یازدهم و از نظر نسبت اعتبارات عمرانی در جایگاه هفتم در بین استان‌های کشور قرار دارد.

استان اصفهان کمترین سهم (۳۹) و استان بوشهر بیشترین سهم (۷۳) از اعتبارات عمرانی را در سال ۱۳۹۶ دارند.

۵-٤. درآمد سرانه و درآمدهای مالیاتی

درآمد سرانه در مطالعات تجربی به عنوان شاخصی از میزان توسعه‌یافتگی به کار گرفته شده که هم پیشرفت ساختاری را نشان می‌دهد و هم مبتنی بر قانون واگنر است که تقاضا برای کالاها و خدمات دولتی را نسبت به سطح درآمد حساس می‌داند و درنتیجه ضرورت افزایش مالیات را توجیه می‌کند. پیش‌بینی می‌شود که اثر تولید ناخالص داخلی سرانه بر ساختار مالیاتی مثبت باشد؛ زیرا به دلیل افزایش سطح توسعه کشور، بخش رسمی اقتصاد در شرایط نسبی افزایش می‌یابد. هرچند در کشورهایی مانند ایران که بخش عمده مصارف بودجه عمومی وابسته به نفت است، این انتظارات می‌تواند واقع‌بینانه نباشد.

تحقیقات هوستون و ترن (۲۰۰۱) بیان می‌کند که مؤدیان مربوط به گروه‌های درآمدی بالا به وسیله کم‌گویی در درآمد و گزارش بالاتر مخارجشان، گرایش کمتری به پرداخت مالیات دارند. همچنین ریچاردسون (۲۰۰۶) عنوان می‌کند که مالیات‌دهندگان با درآمد میانه به طور معمول مطابق

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

با قوانین مالیاتی رفتار می‌کنند؛ این در حالی است که مالیات‌دهندگان با سطح درآمد پایین و سطح درآمد بالا اغلب موافق قوانین مالیاتی نیستند.

بررسی‌ها نشان داده است مؤدیان خوداشتغال بیشتر علاقه‌مند هستند تا حالت‌های گوناگونی از عدم پرداخت مالیات را به کار گیرند. افرادی که از محل خوداشتغالی، تجارت مستقل و یا کشاورزی کسب درآمد می‌کنند، امکان فرار مالیاتی بالاتری دارند، در حالی که حقوق‌بگیران به دلیل پرداخت مالیات قبل از دریافت درآمد (مالیات تکلیفی)، شانس و احتمال کمتری برای ارتکاب فرار مالیاتی دارند (کریمی پتانلار و همکاران، ۱۳۹۴).

نمودارهای (۸) و (۹) به ترتیب درآمد سرانه استان لرستان در طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۵ و درآمد سرانه استان‌ها در سال ۱۳۹۴ را نشان می‌دهند.

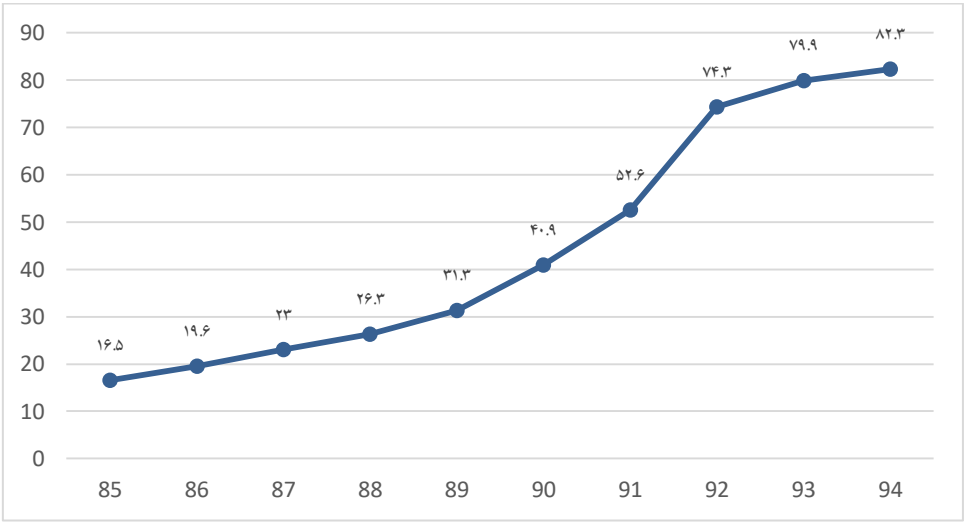

نمودار ۸ درآمد سرانه استان لرستان در طی سال‌های ۱۳۹٤-۱۳۸۵

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

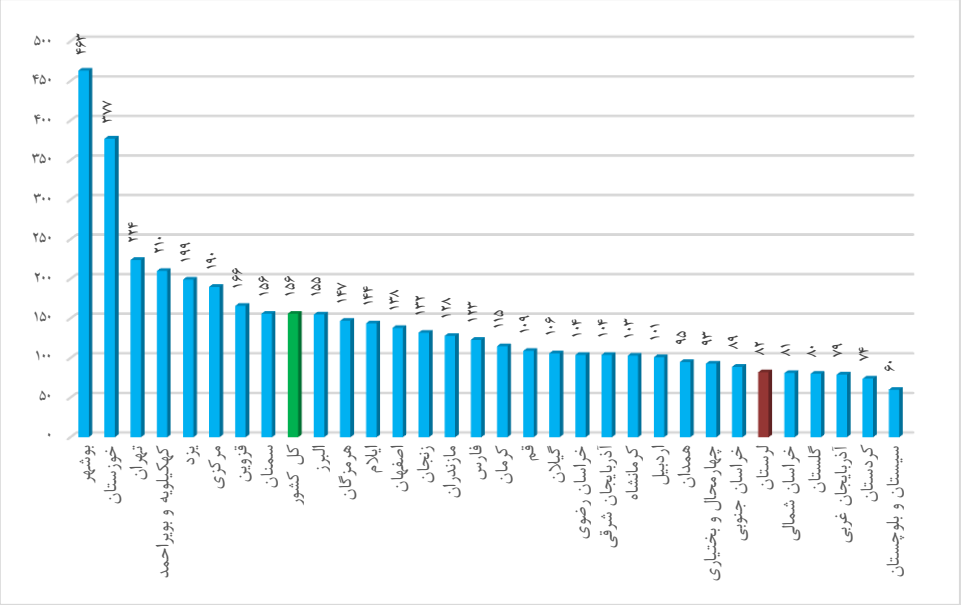

نمودار ۹. درآمد سرانه استان‌ها در سال ۱۳۹٤

درآمد سرانه استان در طی بازه زمانی ۱۳۹۴-۱۳۸۵ روند افزایشی داشته و از ۱۶.۵ میلیون ریال در سال ۱۳۸۵ به ۸۲ میلیون ریال در سال ۱۳۹۴ رسیده است؛ یعنی حدود ۵ برابر شده است. البته این نکته را باید در نظر گرفت که تولید ناخالص داخلی در نظر گرفته شده به قیمت جاری است و آثار تورمی در آن وجود دارد. تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری استان از ۲۸۳۹۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۵ به ۱۴۴۷۷۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۴ رسیده و جمعیت استان در این مدت رشد ۲.۴ درصدی داشته است.

در سال ۱۳۹۴، استان لرستان با سرانه ۸۲ میلیون ریال در رتبه ۲۶ کشور قرار دارد و اختلاف فراوانی از میانگین کشوری با درآمد سرانه ۱۵۶ میلیون ریال دارد (تقریباً نصف میانگین کشوری).

٦. مدل و روش تحقیق

اقتصاددانان معمولاً از نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی برای ارزیابی عملکرد مالیاتی کشورها استفاده می‌کنند. درواقع نسبت مالیاتی پیش‌بینی‌شده عملکرد مالیاتی را نشان می‌دهد. استفاده از چنین نسبتی، برای مقایسه عملکرد یا روند مالیاتی مناطقی که دارای ساختار اقتصادی و درآمدی یکسانی هستند، ابزار بسیار مناسبی است. از طرفی باید به این نکته توجه داشت که استفاده از این

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

روش برای بررسی و مقایسه اثربخشی سیاست‌های وصول مالیات در استان‌های مختلف با گروه‌های درآمدی متفاوت، ممکن است تصویری غیرواقعی را نشان بدهد.

در مطالعه حاضر از دو نسبت مالیات مستقیم و مالیات غیرمستقیم به عنوان شاخصی از درآمدهای مالیاتی و متغیر وابسته در نظر گرفته شده و لذا دو مدل به شکل زیر تعریف شده است. سپس در ادامه دو مدل با روش داده‌های ترکیبی تخمین زده شده‌اند.

مدل (۱)

$$\ln mtax_{i,t}= \beta_0+\beta_1\ gini_{i,t}\ +\beta_2\ \ln gdpr_{i,t}\ +\beta_3\ inf_{i,t}\ +\beta_4\ U_{i,t}\ +\beta_5\ ln pop_{i,t}\ +\beta_6\ \ln GI_{i,t}+v_{i,t}$$

مدل (۲)

$$\ln imtax_{i,t}= \beta_0+\beta_1\ gini_{i,t}\ +\beta_2\ \ln gdpr_{i,t}\ +\beta_3\ inf_{i,t}\ +\beta_4\ U_{i,t}\ +\beta_5\ ln pop_{i,t}\ +\beta_6\ \ln GI_{i,t}+v_{i,t}$$

$mtax_{i,t}$: نسبت مالیات مستقیم به تولید ناخالص داخلی در استان i ام و در سال t ام

$imtax_{i,t}$: نسبت مالیات غیرمستقیم به تولید ناخالص داخلی در استان i ام و در سال t ام

$gini_{i,t}$: ضریب جینی در استان i ام و در سال t ام

$gdpr_{i,t}$: درآمد سرانه در استان i ام و در سال t ام

$U_{i,t}$: نرخ بیکاری در استان i ام و در سال t ام

$inf_{i,t}$: نرخ تورم در استان i ام و در سال t ام

$pop_{i,t}$: جمعیت در استان i ام و در سال t ام

$GI_{i,t}$: نسبت اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای به کل اعتبارات در استان i ام و در سال t ام

داده‌های مورد استفاده در این تحقیق از سالنامه‌های آماری و حساب‌های ملی- منطقه‌ای مرکز آمار استخراج شده‌اند. با استفاده از نرم‌افزار Eviews، نخست به بررسی ایستایی داده‌ها از طریق آزمون‌های ریشه واحد پانلی لوین، لین و چو (۲۰۰۲) پرداخته شده، سپس نتایج آزمون F لیمر و هاسمن ارائه خواهد شد و برآورد مدل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

٦-١. آزمون‌ها

در این تحقیق ابتدا از چهار آزمون: بررسی مانایی متغیرها، F لیمر، هاسمن و آزمون هم‌انباشتگی مدل استفاده شده و سپس برای بررسی رابطه بین متغیرها با استفاده از روش داده‌های ترکیبی به برآورد مدل‌ها پرداخته شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جدول ۲. بررسی مانایی متغیرهای مدل

نام متغیر	P-Value	Statistic	تفاضل مرتبه اول	Statistic	نتیجه
LNGDPR	۰.۰۰۰۰	-۷۶.۶۱۱۴	-	-	I(0)
GINI	۰.۰۰۰۰	-۱۱.۷۶۸۷	-	-	I(0)
U	۰.۰۰۰۰	-۹.۴۸۰۶۲	-	-	I(0)
LNMTAX	۰.۰۰۰۰	-۱۰.۶۲۷۰	-	-	I(0)
LNIMTAX	۰.۰۰۰۰	-۹.۱۲۷۲۷	-	-	I(0)
LNPOP	۰.۵۶۱۰	۰.۱۵۳۵۸	۰.۰۰۰۰	-۵۰۹۶.۵۷	I(1)
INF	۰.۹۹۸۲	۲.۹۱۱۹۶	۰.۰۰۰۰	-۹.۳۱۴۸۵	I(1)

مأخذ: محاسبات تحقیق

با توجه به نتایج آزمون مانایی، تمامی متغیرهای این مدل در سطح پایا نیستند؛ بنابراین دوباره آزمون ریشه واحد در تفاضل مرتبه اول انجام شده است. مشاهده می‌شود که در تفاضل مرتبه اول، همه متغیرها پایا شده‌اند. درنتیجه از درجه مانایی واحد یعنی I(1) برخوردارند.

به منظور بررسی وجود داده‌های ترکیبی در مقابل داده‌های تلفیقی از آزمون F لیمر و برای تعیین اثرات ثابت و تصادفی از آزمون هاسمن استفاده خواهد شد که نتایج هرکدام از آزمون‌های فوق در جداول (۳) و (۴) ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون F لیمر

شرح	مدل اول		مدل دوم	
آزمون اثرات	F	χ^2	F	χ^2
آماره	۲۹.۱۵۴	۳۲۸.۹۴۶	۶.۷۹	۱۵۵.۴۵
درجه آزادی	(۳۰،۱۱۹)	۳۰	(۳۰،۱۱۸)	۳۰
احتمال	۰،۰۰۰۰	۰،۰۰۰۰	۰،۰۰۰۰	۰،۰۰۰۰

مأخذ: نتایج تحقیق

در هر دو مدل به دلیل آنکه مقادیر احتمال آماره f زیر ۰.۰۵ است، لذا فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود اثرات ثابت رد شده و اثرات ثابت مقطعی وجود دارد؛ به بیان ساده‌تر، وجود داده‌های ترکیبی[1] در برابر داده‌های تلفیقی[2] مورد تأیید است.

4. Panel
2. Pool

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جدول ٤. نتایج آزمون هاسمن

	شرح	χ^2	P
مدل (۱)	اثرات مقطعی تصادفی با درجه آزادی (۶)	۲۳.۲۵۱	۰.۰۰۰۳
مدل (۲)	اثرات مقطعی تصادفی با درجه آزادی (۶)	۴۶.۱۲	۰.۰۰۰۰

مأخذ: نتایج تحقیق

به دلیل آنکه مقادیر احتمال آماره آزمون هاسمن بزرگ‌تر از ۰.۰۵ است، درنتیجه فرضیه صفر مبنی بر مناسب بودن اثرات تصادفی، پذیرفته می‌شود.

از آنجا که متغیرهای الگو طبق آزمون‌های ریشه واحد جواب یکسانی در مورد مانایی متغیرها نمی‌دهند، برای پرهیز از وجود رگرسیون کاذب در تخمین‌ها، باید هم‌انباشتگی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل بررسی شود. برای این منظور جهت بررسی و وجود رابطه تعادلی بلندمدت بین متغیرهای الگو از آزمون هم‌انباشتگی کائو استفاده می‌شود. فرضیه صفر این آزمون، عدم وجود هم‌انباشتگی است.

جدول ۵. نتایج آزمون هم‌انباشتگی کائو

شرح		آماره T	P
مدل (۱)	آماره ADF	-۷.۴۵۶	۰.۰۰۰۰
مدل (۲)		-۱۴.۷	۰.۰۰۰۰

مأخذ: نتایج تحقیق

با توجه به نتایج جدول (۵)، وجود هم‌انباشتگی بین متغیرهای الگو رد نخواهد شد و فرضیه مبنی بر وجود هم‌انباشتگی تأیید می‌شود؛ بنابراین وجود رابطه تعادلی بلندمدت و عدم وجود رگرسیون کاذب نیز بین متغیرهای الگو تأیید خواهد شد.

٦-۲. برآورد مدل‌ها

حال به برآورد مدل طی دوره زمانی ۱۳۹۴-۱۳۹۰ پرداخته خواهد شد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جدول ٦. نتایج برآورد مدل اول (مالیات مستقیم)

متغیرها	مدل اول (مالیات مستقیم)	
	ضرایب	احتمال
GINI	۰.۰۰۳۳	۰.۳۱۲۷
LNGDPR	−۰.۴۶۸	۰.۰۰۰۰
INF	−۰.۰۰۹۶	۰.۰۰۰۰
U	−۰.۰۰۹۶	۰.۰۱۳۱
LNPOP	۳.۱۸۳	۰.۰۰۰۰
LNGI	−۰.۱۰۸	۰.۰۰۰۳
آماره‌ها	R^2=0.96	D-W= 2.009

مأخذ: نتایج تحقیق

نتایج برآوردشده نشان می‌دهد که در مدل اول با فرض ثابت بودن سایر شرایط، اگر جمعیت یک درصد افزایش پیدا کنند، مالیات‌های مستقیم ۳.۱۸ درصد افزایش می‌یابد. با افزایش درآمد سرانه، نرخ تورم، نرخ بیکاری و نسبت اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای هرکدام به اندازه یک درصد، مالیات مستقیم به ترتیب به اندازه ۰.۴۷، ۰.۰۰۹۶، ۰.۰۰۹۶ و ۰.۱ درصد کاهش می‌یابند. یکی از متغیرهایی که بر مالیات‌ها در ایران تأثیرگذار است، سطح نابرابری درآمدها است. ضریب این متغیر معنادار نشده است (به علت در دسترس نبودن آمار ضریب جینی کل در سطح استان‌ها، در این تحقیق از ضریب جینی نقاط شهری استفاده شده است).

نتایج نشان می‌دهد که افزایش درآمد سرانه موجب کاهش مالیات‌های مستقیم می‌شود. هرچند انتظار می‌رود که اثر تولید ناخالص داخلی سرانه بر ساختار مالیاتی مثبت باشد، اما در کشورهایی مانند ایران که بخش عمده مصارف بودجه عمومی وابسته به نفت است این انتظارات می‌تواند متفاوت باشد. تحقیقات دیگری از جمله هوستون و ترن (۲۰۰۱) و ریچاردسون (۲۰۰۶) نیز نشان داده‌اند که گروه‌های درآمدی بالا به وسیله کم‌گویی در درآمدشان گرایش کمتری به پرداخت مالیات دارند. همچنین مؤدیان خوداشتغال بیشتر گرایش دارند تا حالت‌های گوناگونی از عدم پرداخت مالیات را به کار گیرند. افرادی که از محل خوداشتغالی، تجارت مستقل و یا کشاورزی کسب درآمد می‌کنند، امکان فرار مالیاتی بیشتری دارند. درواقع به دست آمدن این نتیجه می‌تواند نشان از حجم فرار مالیاتی در کشور داشته باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جدول ۷. نتایج برآورد مدل دوم (مالیات غیرمستقیم)

متغیرها	مدل دوم (مالیات غیرمستقیم)	
	ضرایب	احتمال
GINI	۰.۰۰۲۵	۰.۷۳۹
LNGDPR	۰.۶۲۶	۰
INF	-۰.۰۰۸۶	۰
U	-۰.۰۳۴	۰.۰۰۱۲
LNPOP	۸.۱۷	۰
LNGI	۰.۱۳۶	۰.۰۴۶
آماره‌ها	R^2= 0.95	D-W= 1.7

مأخذ: نتایج تحقیق

در مدل دوم، یک درصد افزایش در درآمد سرانه، جمعیت و نسبت اعتبارات تملک دارایی به ترتیب موجب افزایش ۰.۶۳، ۸.۱۷ و ۰.۱۴ درصدی در درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم می‌شود. ارتباط مستقیم درآمد سرانه و مالیات‌های غیرمستقیم نشان می‌دهد با افزایش درآمد سرانه، تمایل به مصرف کالاهای مشمول مالیات بر ارزش افزوده افزایش می‌یابد. افزایش یک درصدی در نرخ تورم و بیکاری به ترتیب موجب کاهش ۰.۰۰۸۶ و ۰.۰۳۴ درصدی مالیات‌های غیرمستقیم خواهد شد.

همان‌طور که پیدا است ضریب جینی نقاط شهری در هر دو مدل معنادار نشده است که این می‌تواند به دلیل استفاده از تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری باشد.

اعتبارات عمرانی استان‌ها بر مالیات‌های مستقیم تأثیر منفی و بر مالیات‌های غیرمستقیم تأثیر مثبت داشته است. به این دلیل از متغیر اعتبارات عمرانی در این تحقیق استفاده شده است که بدانیم اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای به عنوان یک پراکسی از سطح فعالیت‌های عمرانی و توسعه‌ای استان، چه تأثیری بر درآمدهای مالیاتی آن دارد. می‌توان گفت هرچه مقدار نسبت اعتبارات عمرانی بیشتر باشد، نسبت اعتبارات هزینه‌ای استان کمتر و درنتیجه میزان مالیات‌های مستقیم کمتری وصول خواهد شد. همچنین افزایش اعتبارات عمرانی باعث افزایش سطح توسعه‌یافتگی استان‌ها و درنتیجه فعالیت های تولیدی خواهد شد که به نوبه خود موجب افزایش درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم می‌شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

۷. نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف بررسی نقش متغیرهای توسعه‌ای بر درآمدهای مالیاتی استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ و همچنین بررسی کارایی مالیاتی و محاسبه هزینه مالیات‌ستانی در استان لرستان انجام گرفت.

بررسی میزان عملکرد وصول درآمدهای مالیاتی استان لرستان نشان داد، به طور متوسط طی ۸ سال اخیر (۱۳۹۷-۱۳۹۰) برای دریافت هر ۱۰۰۰ ریال درآمد مالیاتی لرستان ۶۴ ریال هزینه شده است. از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ هزینه وصول مالیات‌ها در حال افزایش بوده، اما در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال قبل هزینه وصول کاهش یافته است. در ادامه به بررسی متغیرهای تأثیرگذار بر درآمدهای مالیاتی استان و مبانی نظری مربوطه پرداخته شد و سپس با استفاده از مهم‌ترین متغیرهای مورد بررسی و با استفاده از روش داده‌های ترکیبی مدل مناسب تخمین زده شد.

نتایج به‌دست‌آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش داده‌های ترکیبی نشان دادند که:

- افزایش درآمد سرانه بر نسبت مالیات مستقیم به تولید ناخالص داخلی تأثیر منفی دارد. هرچند این موضوع خلاف انتظارات است، اما در کشورهای درحال‌توسعه مانند ایران، این موضوع می‌تواند مطابق با انتظارات نباشد؛ زیرا گروه‌های درآمدی بالا به وسیله کم‌گویی در درآمدشان و همچنین افراد خوداشتغال به دلیل امکان فرار مالیاتی بالاتر، گرایش کمتری به پرداخت مالیات دارند که این موارد ناشی از نبود قوانین و سیستم جامع اطلاعاتی در خصوص ثبت اطلاعات مالی شرکت‌ها و افراد با درآمد بالا در ایران دارد؛
- افزایش درآمد سرانه بر نسبت مالیات غیرمستقیم به تولید ناخالص داخلی تأثیر مثبت و معناداری دارد؛
- نرخ تورم و بیکاری بر مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم اثر منفی داشته است؛
- جمعیت نیز بر هر دو درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم اثر مثبت دارد؛
- ضریب جینی اثر معناداری بر درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم نداشته است؛
- تأثیر اعتبارات عمرانی استان‌ها بر مالیات‌های مستقیم منفی و بر مالیات‌های غیرمستقیم مثبت بوده که نشان می‌دهد افزایش اعتبارات عمرانی باعث افزایش رشد اقتصادی و به طور غیرمستقیم سطح توسعه‌یافتگی استان‌ها و درنتیجه فعالیت‌های تولیدی خواهد شد که به نوبه

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

خود موجب افزایش درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم می‌شود؛ اما واضح است که در توسعه منطقه‌ای صرفاً میزان اعتبارات عمرانی در توسعه منطقه نقش ندارد، بلکه نحوه عملکرد و هزینه‌کرد این اعتبارات نیز جای بحث دارد. به طوری که در استان‌هایی که اعتبارات نسبتاً بالایی داشته‌اند، این اعتبارات منجر به توسعه‌یافتگی استان و درنتیجه افزایش قابل توجه درآمدهای مالیاتی نشده است.

سؤالی که مطرح می‌شود این است که چرا با وجود اینکه استان لرستان جزو استان‌هایی است که نسبت اعتبارات عمرانی بالایی دارد، اما در ساختار توسعه‌ای استان تأثیر چندانی نداشته است؟ از جمله مهم‌ترین علل آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- استفاده غیراصولی از بودجه در استان و عدم هزینه‌کرد در پروژه‌های اولویت‌دار؛
- زمان به بهره‌برداری رسیدن اغلب پروژه‌ها در استان با تأخیر انجام می‌شود؛
- عدم وجود زیرساخت‌ها از قبل؛ به‌گونه‌ای که به دلیل درگیری این استان در جنگ تحمیلی، زیرساخت‌های استان تأمین شده است و لذا اعتبارات محدود فعلی پاسخگوی نیازهای استان نیست؛
- پروژه‌ها معمولاً با فساد همراه می‌شوند که منجر به تأخیر و اجرای غیراستاندارد پروژه‌ها می‌شود.

۸. پیشنهادها

در کشورهای توسعه‌یافته بیش از ۹۰ درصد منابع مالی از طریق دریافت مالیات تأمین می‌شود. در حالی که در برخی از کشورهای کمترتوسعه‌یافته یا درحال‌توسعه مانند ایران، سهم عمده‌ای از درآمدهای دولت و کشور از طریق منابع طبیعی تأمین می‌شود. با توجه به اینکه اقتصاد ایران در دهه اخیر با تحریم‌های ظالمانه‌ای به‌خصوص تحریم‌های نفتی روبه‌رو بوده است، لذا منبع درآمدی دولت با مشکلات فراوانی روبه‌رو شده است. یکی از شرایط اثربخشی تثبیت‌کنندگی مالیات به‌خصوص در شرایط تحریم‌ها و اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی، پرهیز از ایجاد شوک‌های مالیاتی بر اقتصاد ایران است. بدیهی است آستانه کارای نرخ مالیاتی در هر اقتصادی باید مراعات شود و تکیه بر درآمد مالیاتی به‌جای درآمد نفت صادراتی، نباید موجب وارد شدن شوک مالیاتی به اقتصاد در

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

حال مقاومت باشد؛ زیرا در اثر شوک‌های واردشده بر مالیات‌ها، نوسانات زیادی بر تولید ناخالص داخلی تحمیل می‌شود.

راهکارهایی که در ارتباط با سیستم مالیاتی کشور در شرایط بحرانی امروز اقتصاد می‌توان ذکر کرد:

- مالیات‌ها بر درآمدها و فعالیت‌های اقتصادی تعلق می‌گیرد، از آنجایی که سال‌های اخیر دوران رونق برای اقتصاد، واردات، صادرات و بنگاه‌های اقتصادی نبوده است، به همین دلیل تأمین بخش عمده بودجه دولت از طریق مالیات منجر به فشار بر گروه‌های تولیدی و تجارتی می‌شود که در بیشتر موارد یا منجر به ورشکستگی و تعطیلی واحدهای تولیدی و یا منجر به فرار مالیاتی از سوی این واحدها می‌شود. در شرایط بد و تحریم اقتصادی، فشار آوردن به تولید برای افزایش میزان مالیات شیوه درستی نیست، لذا دولت باید برای دریافت مالیات سازوکار دقیقی را فراهم کند و کسب‌وکارهای کوچک و بنگاه‌های رسمی و تجار شناخته‌شده را نباید بیشتر از این در فشار قرار دهد؛
- دولت باید سازوکار مناسب، سیستم مالیاتی منسجم و قوانین مالیاتی با چشم‌انداز روشن و ممیزان مالیاتی زبده‌ای داشته باشد تا بتواند جلوی فرار مالیاتی را بگیرد. درواقع فشارها بیشتر بر بخش شفاف اقتصادی است و بخش بزرگی از اقتصاد که تبادلات تجاری زیادی نیز دارند از پرداخت مالیات‌ها فرار می‌کنند و بیشترین ضربه را این گروه‌ها به اقتصاد کشور وارد کرده‌اند. لذا دولت به‌جای افزایش نرخ‌های مالیاتی و تکیه کردن بر درآمدهای مالیاتی در شرایط تحریم، می‌بایستی سازوکاری را تدوین می‌کرد که حجم معوقات مالیاتی و فرار مالیاتی بخش‌های غیرشفاف اقتصاد را کمتر کند. یک نمونه از فرار مالیاتی مربوط به مالیات بر درآمد می‌شود که عمدتاً توسط سه گروه شامل کارکنان دولتی، کارکنان بخش خصوصی و مشاغل پرداخت می‌شود که در این بین مشاغل آزاد و اصناف (پزشکان، دلالان و ...) می‌توانند به اشکال مختلف از پرداخت مالیات فرار کنند. طبق بند «ی» تبصره ۶ قانون بودجه ۱۳۹۸، کلیه صاحبان حرف و مشاغل پزشکی که مجوز فعالیت آن‌ها توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی صادر می‌شود، مکلف‌اند از پایانه فروشگاهی استفاده کنند، اما این قانون تاکنون نتوانسته است به طور کامل اجرا شود و همچنان صاحبان این مشاغل با ترفندهای مختلف (از

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جمله خودداری از قرار دادن کارت‌خوان روی میز کار، استفاده از کارت‌خوان‌های افراد دیگر و ...) از پرداخت مالیات فرار می‌کنند. شرایط اجرای این قانون با اشکالات فراوانی روبه‌رو است که از جمله آن می‌توان به وجود تعداد زیادی دستگاه‌های کارت‌خوان بدون هویت اشاره کرد. بنابراین ابتدا بایستی مدیران شبکه بانکی و مؤسسات مالی و پولی و دستگاه‌های نظارتی، هماهنگی لازم در زمینه حذف و ساماندهی این‌گونه دستگاه‌ها داشته باشند و از افتتاح حساب‌های بانکی بدون هویت و شماره ملی جلوگیری کنند؛

- برای اجرای هرگونه تسهیلات یا مشوق‌های مالیاتی در درجه اول نیازمند شناسایی گروه‌های مستحق دریافت مشوق‌ها در بین مؤدیان حقیقی و حقوقی است؛ بنابراین، این سیاست مالیاتی ضمن اینکه خود از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است، در صورت عدم شناسایی صحیح مؤدیان سزاوار مساعدت، منجر به هدر رفت منابع مالی دولت خواهد شد. به همین دلیل باید شاخص‌هایی برای تعیین میزان نحوه مساعدت مؤدیان، وجود داشته باشد؛
- اگر بانک مرکزی در یک اقتصاد استقلال اندکی داشته باشد، آنگاه امکان اینکه درصدی از تورم به عنوان مالیات اخذشده توسط دولت برای جبران هزینه‌های افزایش‌یافته‌اش تلقی شود، وجود دارد. همچنین دولت‌های کشورهای درحال‌توسعه به دلیل اینکه قادر به افزایش مالیات‌های مستقیم در اقتصاد نیستند، اغلب از تعرفه خدماتی که شرکت‌های دولتی ارائه‌دهنده آن هستند استفاده می‌کنند؛ مانند قیمت بنزین و فرآورده‌های نفتی، قیمت برق، تعرفه آب، تلفن و نظایر آن. درواقع نرخ بنزین به عنوان یک پراکسی برای سیاست‌های مالیاتی به‌خصوص در ایران عمل می‌کند؛
- در استان لرستان بیشترین بدهی مالیاتی معوق مربوط به دارندگان کارت‌های بازرگانی است که متأسفانه بسیاری از دریافت‌کنندگان کارت بازرگانی از افرادی هستند که تحت پوشش نهادهای حمایتی (بهزیستی و کمیته امداد) بوده و توسط اشخاص سودجو خارج از استان مورد سوءاستفاده قرارگرفته‌اند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

منابع

- **ابونوری، عباسعلی و سمیه زیوری مسعود** (۱۳۹۳). «تأثیر درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی و توزیع درآمد در ایران و کشورهای منتخب (OECD)». *پژوهشنامه مالیات*. دوره ۲۲. شماره ۲۴. صص ۸۵-۶۴.
- **امین خاکی، علیرضا** (۱۳۹۰). «برآورد فرار مالیاتی و عوامل تعیین‌کننده آن در اقتصاد ایران». رساله دکتری، دانشگاه مازندران.
- **دهمرده، نظر؛ صفدری، مهدی و فهیم شهیکی تاش** (۱۳۸۹). «تأثیر شاخص‌های کلان بر توزیع درآمد در ایران». ۱۳۸۶-۱۳۵۳. *فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی*. دوره ۱۴. شماره ۵۴. صص ۵۵-۲۵.
- سازمان امور مالیاتی کشور (۱۳۹۴). *سیاست‌گذاری مالیاتی (مالیات و برنامه‌های توسعه) (مالیات و محیط زیست)*. چاپ اول. تهران: انتشارات طراحان ایماژ.
- **سیفی‌پور، رؤیا و محمدقاسم رضایی** (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر توزیع درآمد در اقتصاد ایران با تأکید بر مالیات‌ها». *پژوهشنامه مالیات*. سال ۱۹. شماره ۱۰. صص ۱۴۲-۱۲۱.
- **صباحی، احمد؛ دهقان شباتی، زهرا و روح‌اله شهنازی** (۱۳۸۹). «تأثیر بهره‌وری نیروی کار بر توزیع درآمد؛ مطالعه موردی در کشورهای منتخب». *مجله دانش و توسعه*. سال ۱۷. شماره ۳۱. صص ۱۴۲-۱۱۹.
- **کریمی پتانلار، سعید؛ گیلک حکیم‌آبادی، محمدتقی و فاضل صابر نوچمنی** (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر اثربخشی دولت بر کاهش فرار مالیاتی در کشورهای منتخب». سال ۲۳. شماره ۲۷. صص ۹۰-۶۳.
- **کریمی موغاری، زهرا و مهرانگیز غلامرضا** (۱۳۹۷). «تأثیر شاخص‌های توسعه بر درآمدهای مالیاتی ایران (با رویکرد هم‌انباشتگی)». *فصلنامه علمی- پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*. سال نهم. شماره ۳۳. صص ۱۸۲-۱۵۷.
- **کریمی، محمد شریف و معصومه دورباش** (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بر توزیع درآمد با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته». *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*. دوره ۶. شماره ۲۲. صص ۶۸-۴۷.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

- **گرای نژاد، غلامرضا و الهه چپردار** (۱۳۹۱). «بررسی عوامل مؤثر بر درآمدهای مالیاتی در ایران». *فصلنامه علوم اقتصادی*. دوره ۶. شماره ۲۰. صص ۹۲-۶۹.
- مرکز آمار ایران به نشانی: www. Amar.org.ir
- **هژبر کیانی، کامبیز؛ محمدی، فردین و الهام غلامی** (۱۳۸۸). «محاسبه نرخ‌های بهینه مالیات بر درآمد مشاغل و شرکت‌ها». *فصلنامه تخصصی مالیات*. سال ۱۷. شماره ۶. صص ۴۰-۷.
- **Aizenman, J., Jinjarak, Y., Kim, J. & Park, D**. (2015). "Tax Revenue Trends in Asia and Latin America: A Comparative Analysis". National Bureau of Economic Research. NBER Working Paper, No. 21755.
- **Binder, Carola.** (2019). "Inequality and the Inflation Tax". *Jornal of Macroeconomics*.
- **Dhrifi, A.** (2013). "Financial development and the "growth-inequality" triangle: A comparative study between developed and developing countries".
- **Houston, J, Tran, A**. (2001). "A Survey of Tax Evasion Using the Randomized Response Technique", *Adv. Taxation,* Vol. 13,Pp. 69–94.
- **Tanzi, V.** (1988). "Quantitative Characteristics of the Tax Systems of Developing Countries". IMF International Monetary Fund.
- **Torgler, B.** (2012). "Tax Morale, Eastern Europe and European Enlargement". *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 45(1),Pp. 11-25.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]